

"תגליות מן העבר" סדרת הרצאות לשנת תשפ"ג

סמסטר א'

18.01.23 – 26.10.22

ימי רביעי, 19:00-20:30 באולם שטרית, מוזיאון תל-אביב לאמנות

מצרים העתיקה - מסע לעומקה של תרבות מפוארת

תרבות מצרים העתיקה מציתה את הדמיון יותר מכל התרבויות בנות זמנה. הקברים המפוארים של ארץ הנילוס ומקדשי הענק לאורכה השתמרו באופן מעורר השתאות. בסדרת ההרצאות נצלול לעומקם של כמה נושאים מהותיים בתרבות המרתקת של מצרים העתיקה. סדרת ההרצאות תהווה רקע לסיור עומק שאנו מתכננים לקיים במצרים במהלך חורף תשפ"ג.

26.10.22 | ברור שזה מצרי: תרבות חזותית

במצרים העתיקה

ד"ר שירלי בן דור אבין - החוג למורשת התרבות החומרית
 באוניברסיטת חיפה

אלפי שנות ביטוי חזותי נסמכו על קאנון אמנותי מובהק וייחודי שהפך את האמנות המצרית לכל כך קלה לזיהוי. עקרונות נוקשים של היררכיה, פרופורציה, נקודת מבט וקומפוזיציה חברו לרשימה סגורה של דימויים, אייקונים ונושאים שיצרו יחדיו תרבות חזותית מהפנטת וברורה, שאי אפשר היה לטעות במקורה.

2.11.22 | איך לחיות לנצח בעולם הבא

ד"ר שירלי בן דור אבין - החוג למורשת התרבות החומרית
 באוניברסיטת חיפה

קברו של המלך-הנער תות-ענח-אמון הכיל אלפי פריטים שנועדו לשמש אותו בעולם הבא, אבל חיי הנצח לא הובטחו לכל אחד. על מנת לקום לתחייה בעולם הבא נזקק הנפטר לגופו השלם ועל כן נחנט בהליך מורכב וממושך, ובגופו זה היה עליו לעבור מסע מסוכן ומאתגר בעולם המתים. על מנת להבטיח את הצלחת החניטה והתחייה נלוו לקבורה טקסים מיוחדים, חפצים מאגיים ולחשים רבי עצמה, שנחקקו על קירות הקבר ועל ציוד הקבורה.

9.11.22 | כל אחד רוצה להיות מצרי: ההשפעה המצרית בלבנט

ד"ר שירלי בן דור אבין - החוג למורשת התרבות החומרית באוניברסיטת חיפה

החל מראשית תקופת הפירמידות הייתה מצרים מודל לחיקוי על ידי עמי דרום הלבנט. תרבותה החומרית הייחודית והאיכותית נפוצה למרחוק ועד מהרה החלו להופיע חיקויים מקומיים ברחבי הלבנט. באמצע האלף השני לפני הספירה פרצה מצרים מגבולות צפון-אפריקה והשתלטה על חלקים נרחבים במערב אסיה, והשפעתה התרבותית קיבלה נופך אימפריאלי. עדויות לקשרי הגומלין הענפים בין תרבויות הלבנט לבין מצרים העתיקה ניכרות במונומנטים המצריים ובמצא הארכיאולוגי בשני האזורים.

16.11.22 | בטרם נוצרו שני דברים: בריאת העולם במחשבה המצרית

אורי מאירי - אוצרת במוזיאון המקרא

לפני שהעולם נברא היו מים - ים קדמון, חסר גבולות ואינסופי, המכונה במצרית נון. במסה הראשונית הזאת של מים חשוכים ודחוסים עדיין לא הייתה הפרדה בין דבר לדבר. המצרים הקדמונים לא השאירו לנו תיאור סדור של בריאת העולם. מתוך מגוון מקורות אנחנו מחלצים תמונות, רמזים ודימויים, המתייחסים לרגעים שונים בתהליך הבריאה. עבור המצרים הקדמונים בריאת העולם לא נשארה בגדר עיסוק תיאורטי בלבד, והיא הוסיפה להיות חשובה ורלוונטית בחייהם כמו גם במותם. הם רואים אותה לנגד עיניהם בכל שנה כשמי הנילוס נסוגים אחרי עונת ההצפה ומגלים את ראשי הגבעות, ובכל שחר כשאל השמש מאיר ומעיר את העולם ששקע בחשכת הלילה, וכמו בורא אותו מחדש.

תגליות ארכיאולוגיות חדשות בירושלים

העיר ירושלים זוכה לתשומת לב המחקר הארכיאולוגי יותר מכל עיר בעולם הרחב. כמעט בכל זמן נתון פועלות בעיר כחמש משלחות שונות, העוסקות בחקר העיר מימי היווסדה בתקופת הברונזה ועד לעידן הקדם-מודרני. בסדרה זו נציג את הממצאים מהחפירות החשובות והמסקרנות שהתקיימו בעיר לאחרונה.

23.11.22 | מידע ארכיאולוגי יקר ערך ממפעל סינון העפר מהר הבית

צחי דבירה - ארכיאולוג, מייסד שותף (עם ד"ר גבי ברקאי) של פרויקט סינון העפר מהר הבית ומנהלו

בשנת 1999, בעבודות חפירה לא חוקיות שנערכו על ידי הפלג הצפוני של התנועה האסלאמית בישראל, הוצאו קרוב ל-400 משאיות של עפר רווי בממצאים ארכיאולוגיים מהר הבית ונשפכו בנחל קדרון הסמוך. בשנת 2004 הקימו ד"ר גבריאל ברקאי ויצחק דבירה את מפעל סינון העפר מהר הבית, על מנת להציל את הממצאים העתיקים שטמונים בעפר ולקיים מחקר מעמיק, שישפוך אור נוסף על עברו של הר הבית. עד כה לקחו חלק בפעילות למעלה מ-220,000 מתנדבים מהארץ ומהעולם. זוהי תופעה חסרת תקדים כפעילות הארכיאולוגית הקהילתית הגדולה בעולם. מכיוון שמעולם לא התקיימה חפירה מדעית ארכיאולוגית יזומה בהר הבית, מאות אלפי הממצאים שנאספו מספקים מידע ארכיאולוגי יקר ערך, שלא היה נגיש לחוקרים קודם לכן. אף שהממצאים נמצאו מחוץ להקשרם המקורי, ניתן לזהות ולתארך את רובם על בסיס מחקר השוואתי. ההרצאה תעסוק בתולדות הפרויקט, בסקירה של מבחר ממצאים ובתבונות חדשות בנוגע לארכיאולוגיה ולהיסטוריה של הר הבית.

30.11.22 | אוסף ממצאים נדיר בארנונה, עדות לפעילות

מנהלית של ממלכת יהודה

נריה ספיר - ארכיאולוג מחוז ירושלים, רשות העתיקות

ההרצאה תעסוק בגילוי של אתר חשוב ומרשים, שראשיתו במאה ה-10 לפסה"נ ואחריתו בשלהי התקופה הרומית המאוחרת. לשיאו הגיע האתר בשלהי המאה ה-8 ובראשית ה-7 לפסה"נ, אז הפך למרכז מנהלי חשוב. באתר נחשף גל אבנים עצום ממדים ושרידי מסד בנוי גזית בראשו, ובצדו אוסף נדיר בהיקפו ובעושרו של ידיות נושאות טביעות חותם. מכלול הממצאים מעיד על פעילות מנהלית של ממלכת יהודה במקום. ניתוח שלבי הבנייה באתר אל מול המקורות ההיסטוריים, מאפשר אולי להצביע על שינויים שאירעו באזור בעקבות מסע שנחריב ליהודה.

7.12.22 | רחבת הכותל – השתקפות חיי היום יום בממצאי החפירות

ד"ר ברק מוניקנדם-גבעון - רשות העתיקות

החפירות הנוכחיות ברחבת הכותל הן חלק מפרויקט משותף לרשות העתיקות ולקרן למורשת הכותל המערבי. מטרת המיזם היא לחשוף את עברה הקדום והמפואר של העיר הקדושה למיליוני מאמינים ברחבי העולם, מימי התנ"ך ועד לכיבושה של העיר בשנת 1967. בהרצאה יוצגו ממצאי החפירות המחודשות וההשתקפות של תהליכים עירוניים ותרבותיים, כפי שאלה מתבטאים בממצא. נדון בעדויות לנהגי אכילה, שתייה, מסחר ומלאכה כפי שהן נחשפות מדי יום בחפירות, ונשוחח על שיטות מחקר שעל פיהן ארכיאולוגים מסיקים כיצד התנהלו חיי היום-יום בלבה של ירושלים.

14.12.22 | ארמון הנציב – אחוזה מלכותית

יעקב ביליג - ארכיאולוג, רשות העתיקות

בחפירה ארכיאולוגית בארמון הנציב בירושלים נתגלו ממצאים המעידים על אחוזה מלכותית שהייתה במקום בסוף ימי הבית הראשון. בין הממצאים היו פריטים אדריכליים מעוטרים, היפים ביותר מסוגם שנתגלו עד היום בארץ מתקופה זו, ובעזרתם ניתן לשחזר חלקים מן המבנה. כמו כן ניתן לשחזר את הגן המיוחד שהקיף את המבנה בעזרת ממצאים מיקרוסקופיים שנתגלו בתא שירותים בשטח האחוזה, המהווה אף הוא ממצא נדיר.

פומפיי ועמק נאפולי

לדעת רבים פומפיי ועמק נאפולי הינם המעבדה האיכותית ביותר לחקר הארכיאולוגיה הרומית ואולי אף לחקר הארכיאולוגיה בכללה. בעוד שמרבית אתרי העתיקות בעולם דעכו ונטשו בתהליך הדרגתי, כשיושביהם לא הותירו הרבה מרכושם אחריהם, עמק נאפולי כוסה תוך שעות אחדות בשכבות אדירות של אפר וולקני, אשר מנע במקרים רבים מתושבי האזור להימלט על נפשם ולחלץ את רכושם. האפר הוולקני כילה חומרים אורגנים אך הוא שימר מבני אבן ושרידים נוספים במלוא קומתם, וכך נותרה לעיני החוקרים תמונה כמעט שלמה לחיים שפסקו בן רגע לפני כמעט אלפיים שנה.

28.12.22 | פְּלִינְיוֹס – תיעוד פּוֹמְפֵּיי באירוע ההתפרצות של הוּזוּב

פרופ' (אמריטוס) רוני רייך - החוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה

ב-24 באוגוסט, בשנת 79 לספירה, התפרץ הר הגעש זוזב הסמוך לעיר נאפולי, וקבר את ערי חבל קַמְפַּאֲנִיָה תחת שכבות של לבה, בוץ ואפר. כמויות האבק הוולקני העצומות שנפלטו, יחד עם גזים רעילים, כיסו ערים רומיות אחדות ובהן פומפיי וְהֶרְקוּלַנְאוּס, ובה בעת שימרו אותן עד שנחשפו בידי ארכיאולוגים.

את מהות ההתפרצות הזאת בעת התרחשותה הלך לברר איש הצבא וההיסטוריון פליניוס הזקן, ובכך חרץ את גורלו האישי. את יום מותו תיאר בפרוט רב אחיינו פליניוס הצעיר. ההרצאה מבקשת לשחזר את המידע הרב הגלום בשרידים הרבים שנחפרו מצד אחד, ובמפעלו האנציקלופדי הגדול של האישי, שגורלו נקשר באירוע ההיסטורי.

4.1.23 | תכנון פומפיי, העיר הרומית, במאה הראשונה לספירה פרופ' זאב וייס - המכון לארכיאולוגיה באוניברסיטה העברית

פומפיי, אחת הערים החשובות במפרץ נאפולי, נפגעה בהתפרצות הר הגעש זוזב בשנת 79 לספירה, וכוסתה בעקבות אירוע זה בשכבה עבה של אפר געשי. שרידיה של העיר נחשפו לאורך השנים ולאורם מתגלית עיר רומית מתוכננת היטב ובה מערכת רחובות מרשימה, מבני ציבור מונומנטליים ובתים פרטיים, המעידים על איכות החיים במקום במאה הראשונה לספירה. ההרצאה תעסוק במבנה הפיזי של העיר - ברשת הרחובות, במבני הציבור (מקדשים, מבני שעשועים, מבני מסחר וכדומה) ובבניה הפרטית, ולאורם נבקש לעמוד על אורח החיים במקום קודם שניטש בפתאומיות.

11.1.23 | סמל העושר - גנים בעולם הרומי, בפומפיי ובנאפולי רונה אביסרף - ארכיאולוגית ואדריכלית נוף, הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון

בתרבות הרומית, בפרט בסוף תקופת הרפובליקה ובתחילת תקופת הקיסרות, היו הגנים סמלי עושר ומעמד וחלק בלתי נפרד מבתי המגורים ומהארמונות. על חשיבותם של הגנים מעידים כתבים היסטוריים ותיאורים אמנותיים רבים. אחת הבעיות הגדולות של מחקר גנים עתיקים היא שאלת שחזור צורתם של הגנים ועיצובם. מה היה גודלם? ומה היה הקשר בין הבית לגן? התפרצותו של הוויזוב בשנת 79 לספירה, אשר קברה את הערים פומפיי והרקולנאום וכן יישובים רבים כדוגמת נאפולי וסטאביה, מאפשרת לנו לחשוף בחפירות ארכיאולוגיות מידע רב על הגנים הרומיים הקדומים. תוך כדי שיטוט וירטואלי בממצאים מפומפיי ומסביבתה, וכן מהמוזיאון הלאומי בנאפולי, ננסה ללמוד מה הייתה חזותם של הגנים הרומיים.

18.1.23 | ציורי קיר בפומפיי - תיעוד נדיר של ציורים מהתרבות הקלאסית העתיקה ד"ר סילביה רוזנברג - בעבר האוצרת הראשית של אגף הארכיאולוגיה במוזיאון ישראל

חשיבות יחידה במינה נודעת לציורי הקיר המעטרים וילות מפוארות, בתי עיר, בנייני ציבור ומקדשים מהמאה הב' לפסה"נ ועד לשלהי המאה הא' לספירה בפומפיי. נוסף לערכם כיצירות אמנות, הם למעשה הדוגמאות הכמעט יחידות ששרדו עד ימינו מן הציורים האבודים המפורסמים של התרבות הקלאסית העתיקה.

הידע המצוי בידינו כיום על גדולתן ורבותונן של יצירות אמנות אלה קשור לדאבוננו באירוע טראגי - התפרצות הוויזוב בשנת 79 לספירה וקבורתן של ערי עמק נאפולי. אסון זה שימר את מרבית ציורי הקיר המוכרים לנו כיום. ציורי הקיר הנפלאים של פומפיי נשארו נסתרים מן העין עד תחילת החפירות השיטתיות במאה ה-18, חפירות הנמשכות עד עצם היום הזה.

ציורים אלה הם בבואה תוססת של חיי היומיום בזמן העתיק: באמצעותם נתוודע אל עולם המושגים האסתטיים של רומי ונלמד מה הם התחומים והעניינים שהחברה הרומית החשיבה במיוחד. נלמד גם על התהליך הטכני של יצירתם, על הסגנונות השונים, ועל מגוון הנושאים שזכו לייצוג אמנותי. החפירות הממשיכות חושפות בהתמדה ציורים חדשים, המביאים אתם ידע חדש ומרתק. באמצעות ציורים אלה קם העולם העתיק לתחייה.

סמסטר ב'

21.6.23 – 15.3.23

ימי רביעי ב-19:00-20:30 באולם שטרית, מוזיאון תל-אביב לאמנות

מונומנטים הרודיאניים מרשימים אך פחות מוכרים

בהרצאות תגליות אנו מרבים לעסוק בתקופה המרתקת של ימי שלטונו של הורדוס המלך, אך על פי רוב תשומת הלב שלנו מופנית לאתרים המפורסמים ביותר, בהם: ירושלים, קיסריה, מצדה והרודיון. בסדרה זו ביקשנו להציג בפניכם אתרים חשובים לא פחות, אשר לרוב זוכים להתייחסות משנית.

15.3.23 | כאן הכל התחיל – דמותה של מערת המכפלה ההורדוסית

ד"ר גיא שטיבל – החוג לארכאולוגיה ותרבויות המזרח הקדום, אוניברסיטת תל אביב

מכלול מערת המכפלה מהווה את מבנה הפולחן ההורדוסי השלם ביותר שהשתמר עד ימינו. דמותו של המבנה המונומנטלי המיוחד הזה לא רק מגלמת את חשיבותו של האתר אלא מאפשרת הצצה לעקרונות התכנון והביצוע של המלך, ולא פחות מכך מהווה פתח לעולם הסמלי של מבני הפולחן של הורדוס ותקופתו.

22.3.23 | מונומנטים הרודיאניים בסבסטיה (שומרון)

פרופ' בועז זיסו – המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה, אוניברסיטת בר אילן

הורדוס בנה מחדש את העיר שומרון וקרא לה סמאריה-סבסטה, על שם מטיבו, אוגוסטוס (סבסטוס ביוונית). לאורך התקופה הרומית והביזאנטית העיר ידעה עליות ומורדות שהותירו בשטח שרידים מרשימים ביותר, כגון ארמון מבוצר ומתחם מקודש, פורום, בסיליקה, תיאטרון, אצטדיון ורחוב עמודים שמור היטב. בהרצאה המתוכננת נסקור ביסודיות את שרידי העיר ואת סביבתה הקרובה לאור השינויים והתהפוכות שעברו עליה לאורך התקופות ההלניסטית, הרומית והביזאנטית.

העיר אמנם שוכנת במרכז הארץ והיא גן לאומי מוכרז, אך בנסיבות הגיאוגרפיות העכשוויות היא למרבה הצער מחוץ למסלול של רוב התיירים והמבקרים.

29.3.23 | ארמונות וגנים הרודיאניים בין יריחו לרומא

רונה אביסוף – ארכיאולוגית ואדריכלית נופ, הפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים, הטכניון

המלך הורדוס נודע ביכולותיו לשלב מסורות בנייה הלניסטיות ורומיות לכדי יצירות מופת במיזמים הארכיטקטוניים אותם בנה.

ביריחו בנו המלכים החשמונאים את ארמונות החורף שלהם על פי מיטב מסורת גני המלוכה ההלניסטיים, גנים רחבי ידיים, בהם שולבו בריכות גדולות, טרקליני אירוח וסטווים מצלים. מסורת הגנים הרומית הייתה מעט שונה וכללה גם גנים בחצרות הפנימיות, גיזום צמחים ועוד. בכל הארמונות אותם הקים, ביריחו, בירושלים, במצדה ובהרודיון, נכללו גם גנים מפוארים, עליהם אנו למדים בשנים האחרונות בחפירות הארכיאולוגיות. ההרצאה תבחן כיצד נראו גנים אלו והאם גם בהם שילב הורדוס מסורות שונות.

19.4.23 | מפעלי הבנייה של הורדוס מחוץ לארץ ישראל

פרופ' בועז זיסו - המחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכיאולוגיה, אוניברסיטת בר אילן

את הורדוס, המלך הבנאי, אנו זוכרים בעיקר בזכות מפעלי הבנייה המרשימים שהקים ברחבי ממלכתו. אך אין לשכוח שהמלך יזם מגוון פרוייקטים גם מחוץ לתחומי ממלכתו, בערי סוריה ופניקיה - טריפוליס, דמשק, פתולמאיס, ביבלוס, ביירות, צור וצידון. ערים ומקומות מקודשים ביוון ובאיי הים האגאי נהנו גם כן מנדיבות לבו. בהרצאה נבחן את פועלו של הורדוס מחוץ לתחומי ממלכתו לאור הממצא הארכיאולוגי, התיאורים במקורות הספרותיים, והממצא האפיגראפי (כתובות). ננסה לעמוד על מגמותיו הפוליטיות ועל שאיפותיו של המלך הנודע, במסגרת מערכות היחסים שניהל עם אוגוסטוס, עם מרקוס אגריפה ועם דמויות מרכזיות בנות תקופתו.

אתרי מורשת יהודית בעולם

שיטות המחקר הארכיאולוגיות משמשות בשנים האחרונות לבחינה של אתרי מורשת יהודית ברחבי העולם. בסדרה זו נציג כמה מהמחקרים החשובים שבוצעו על ידי ארכיאולוגים ישראליים באירופה.

3.5.23 | מחנה ההשמדה סוביבור

יורם חיימי - ארכיאולוג רשות העתיקות, מנהל משלחת החפירות הארכיאולוגיות במחנה ההשמדה סוביבור

מחנה ההשמדה סוביבור הוא אחד משלושת מחנות מבצע ריינהרד, הנמצאים בגבולה המזרחי של פולין. המחנות טרבלינקה, בלז'ץ וסוביבור היוו חלק חשוב במימוש ההחלטה על "הפתרון הסופי" לחיסול יהדות אירופה. מטרת המחקר היא שיחזור מבנה מחנה סוביבור, הבנת דפוסי החיים במחנה והליך ההשמדה, בהתבסס על החפירות הארכיאולוגיות באתר בין השנים 2007-2017. הממצאים הרבים מאפשרים לשחזר את מבנה המחנה בהיקף ובמידה שלא היו זמינים עד היום. המחנה פעל החל באפריל 1942 ועד ליום המרד בסוביבור ב-14 באוקטובר 1943, תקופה בה נרצחו כ-250,000 יהודים, שהגיעו מפולין, מהולנד, מצ'כוסלובקיה, מצרפת, מגרמניה, מאוסטריה ומברית המועצות. החפירות הארכיאולוגיות בסוביבור בוצעו על ידי צוות בניהול וויטק מזורק הפולני ויורם חיימי מאוניברסיטת תל אביב. בחפירות נחשפו שרידי מבנים, גדרות, בורות אשפה, תעלת מילוט, משרפות פתוחות וקברים המוניים. נאספו מעל ל-70,000 חפצים השייכים לקורבנות ולרוצחים. החפצים שופכים אור על חיי היום יום במחנה והם מוצגים במוזיאון מיינדק שבפולין. חשיפת תאי הגזים של המחנה (ראו איור) תרמה תרומה גדולה למחקר ההיסטורי של השואה. לאחר סגירת המחנה, באוקטובר 1943, החלו הגרמנים בתהליך חיסולו, במגמה להעלים את הראיות. הם אף נטעו עצים על גבי הקברים והמשרפות. במהלך שנות החמישים של המאה הקודמת משרד היערנים הפולני נטע יער בשטחים רבים נוספים של המחנה. לאחר נטישת המחנה על ידי הגרמנים החלה פעילות שוד גדולה, ובשנות השישים נעצרו תושבים מקומיים שהודו במעשי שוד, אשר גרמו לאבדן מידע רב אוודות המחנה. בשנת 2011 החליטה הממשלה הפולנית על הקמת ועדת היגוי, במטרה לתכנן ולבנות מרכז מבקרים חדש בסוביבור.

10.5.23 | בית הכנסת בווילנה

ד"ר ג'ון זליגמן, ארכיאולוג רשות העתיקות, מנהל משלחת החפירות בבית הכנסת בווילנה

במהלך שש השנים האחרונות נערכו חפירות באתר בית הכנסת הגדול של וילנה בליטא. למרות שרק חלק קטן מבתי הכנסת ההיסטוריים של ליטא שרדו את השואה, הם מהווים חלק מהותי ובלתי נפרד מהמורשת התרבותית של ליטא. המבנה החשוב ביותר היה בית הכנסת הגדול והמפואר של וילנה. בית הכנסת נבנה בשנת 1633 בסגנון הבארוק, על שרידי בית כנסת קדום מעץ, והפך ללב של אחת הקהילות היהודיות החשובות באירופה. הוא עמד במרכז חצר קהילתית (שולהויף), יחד עם אחד-עשר בתי כנסת קטנים יותר, בית מרחץ, קצביות כשרות, ספרייה ומשרדי קהילה. בית הכנסת הגדול עבר שורה של שינויים עד להריסתו תחת השלטון הנאצי ואחריו הסובייטי. ההרצאה תתמקד בממצאי החפירה, בדגש על בית המרחץ, המקוואות, בניין בית הכנסת וכתובת הקדשה מרתקת שהתגלתה על בימת בית הכנסת.

17.5.23 | הקטקומבות היהודיות בווילה טורלוניה, רומא

ד"ר יובל ברוך - ראש מנהל ארכיאולוגיה ברשות העתיקות, ניהל את פרויקט תיעוד מערכות הקבורה היהודיות (קטקומבות) - בווילה טורלוניה שברומא

מן המקורות עולה כי בשל מרידות היהודים, רבים מהם נמכרו לעבדות והועברו לרומא. הם הקימו ברומא מערכת קהילתית שבמרכזה בתי כנסת ושירותים קהילתיים, דוגמת בתי קברות. כמקובל ברומא, גם בתי הקברות היהודיים הותקנו במערכות תת-קרקעיות גדולות ומסועפות, מחוץ לתחום המבוצר של העיר. למעשה רק מעט מיהודי רומא נקברו בסרקופגים. בשנת 2018 הצטרף ד"ר ברוך לפרויקט שימור בקטקומבות היהודיות בווילה טורלוניה ברומא במסגרו עסק בתיעוד המערכת. התיעוד הארכיאולוגי והאמנותי הניב מידע יקר ערך, בעיקר בכול הנוגע למערכת העיטורים, לכתובות הקבורה ולסוגיות הקשורות בתיארוך המערכת.

24.5.23 | פונאר - נתיב הבריחה של בריגדת שורפי הגופות

ד"ר ג'ון זליגמן - ארכיאולוג רשות העתיקות, שותף למציאת מנהרת הבריחה בפונאר שבליטא

נְשֶׁקֶט, נְשֶׁקֶט, בְּנֵי נְחֻרְיָשָׁה! השיר האייקוני של טבח יהודי וילנה בפונאר מאפיין היום יותר את הירוק והשלווה של האתר. אבל השקט משקר. מדובר במקום של אימה. בשנת 2015 חזרנו לפונאר כדי לחקור את נתיב הבריחה של בריגדת שורפי הגופות, ששוכנו בתוך בור באדמה בזמן ששרפו כל ראייה לרצח שאירע בפונאר. במשך מספר חודשים חפרו האסירים מנהרת בריחה, ובפסח 1944 ברחו דרכה. רק 11 הצליחו להימלט מידי הגרמנים ומשתפי הפעולה הליטאים. ההרצאה תתמקד במחקר לזיהוי שרידי מנהרת הבריחה ובניסיון להבין איך פעלה שיטת ההשמדה בפונאר.

מאגיה ולחשים בעת העתיקה

מאגיה וכשפים היוו לחם חוקם של בני תרבויות מסורתיות ברחבי העולם כולו. המאגיה והכישוף משמשים עד ימינו ככלים המספקים לאדם תחושה של יכולת לשלוט בגורלו ובגורלם של אחרים, קרוביו ואויביו. הממצא הארכיאולוגי והטקסטים הקדומים מאירים בפנינו את הלכות המאגיה המגוונות שנפוצו בתרבויות השונות.

31.5.23 | רוקדים עם אלי ההר, אוכלים עם רוחות האבות: שמאניזם בקוריאה הדרומית

ד"ר ליאורה צרפתי - החוג ללימודי מזרח אסיה באוניברסיטת תל אביב

כיצד משלבים הדרום קוריאנים בין תרבות מתועשת והיפר-מודרנית לבין דתות עממיות המבוססות על אמונה ברוחות, ריבוי אלים, כניסה למצבי טראנס וניבוי העתיד? קוריאה הדרומית ניצבת כיום בשורה הראשונה של מעצמות הטכנולוגיה והכלכלה בעולם, ובמקביל הדתות העממיות שמרו על כוחן ואף התחזקו. השפעת החשיבה הדתית ניכרת בתחומי החיים השונים, ומרכיבי התרבות השלטת משפיעים על ניתובן של הדתות העממיות אל לב ליבה של החברה העירונית בקוריאה. בהרצאה יסופר על השמאניזם הקוריאני ועל האופן בו מאות אלפי שמאניות ושמאנים נוטלים חלק במארג התרבותי העכשווי.

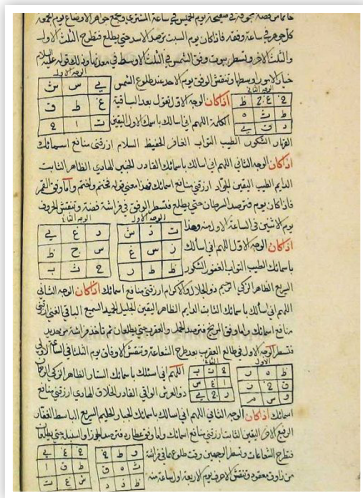

7.6.23 | תשעה קבים של כשפים: שימושים שונים במאגיה במצרים העתיקה
 אורי מאירי - אוצרת במוזיאון המקרא

שרידים מרשימים שנדמה שהזמן לא יכול להם, סמלים מסקרנים, וסיפורים על קללות ששוכנות בקברים העתיקים, הם רק חלק ממה שמרכיב את ההילה המסתורית והמכושפת שאופפת את תרבות מצרים העתיקה. כבר בימי קדם נתפסה מצרים כארץ הכשפים, והתנ"ך נותן לכך ביטוי בסיפורים על חרטומי מצרים וכשפיהם. בתלמוד הבבלי, מסכת קידושין, נאמר שמתוך עשרה קבים של כשפים שירדו לעולם מצרים נטלה תשעה. במאה השלישית לספירה התיאולוג הנוצרי קלמנס מאלכסנדריה כתב שמצרים היא אם המכשפים. תושביה הקדומים של ארץ הנילוס השתמשו באמצעים מאגיים רבים ומגוונים כדי לקיים את החיים בעולם הזה ולהבטיח את החיים בעולם הבא.

14.6.23 | אלמנטים מאגיים בספרות הרפואית הערבית של ימי הביניים
 ד"ר ירון סרי החוג להיסטוריה באוניברסיטה הפתוחה

הספרות הרפואית הערבית של ימי הביניים - פנים רבות לה. לצד הרפואה הקונבנציונלית המקובלת צמחו להן סוגות שונות של רפואה, שאחד המאפיינים שלהן הוא ריבוי אלמנטים מאגיים. דוגמאות מובהקות לכך הן ספר הרפואות המיוחס לנביא מוחמד, או זה המיוחס לאִמְאָמִים של השיעה. למעשה, ניתן למצוא פה ושם אלמנטים מאגיים גם ברפואה הקונבנציונלית. בהרצאה נעמוד על תופעת הריפוי באמצעים לא רציונליים בימי הביניים.

21.6.23 | המאגיה היהודית בתקופת המשנה והתלמוד
 פרופ' גדעון בוק - החוג לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת תל אביב

בהרצאה זו נלמד על עולמה של המאגיה היהודית בתקופת המשנה והתלמוד. נתבונן בממצא הארכיאולוגי ובו קמיעות וקערות השבעה הכתובים בארמית ובעברית, ונעיין גם בספרות חז"ל, כדי לראות מה היה יחסם של חז"ל למאגיה, ואלו פרקטיקות מאגיות היו מוכרות להם. נכיר את עולמם של המלאכים והשדים בארץ ישראל ובבבל, ונלמד על השיטות השונות להתמודד עם עין רעה, מזיקים, וכשפים למיניהם.

"תגליות מן העבר" סדרת הרצאות לשנת תשפ"ג

כללי:

סדרת ההרצאות "תגליות מן העבר" תתקיים כקורס שנתי באולם שטרית במוזיאון תל-אביב לאמנות, שד' שאול המלך 27 בתל אביב, בימי רביעי בשבוע, בתאריכים המפורטים לעיל ליד כל הרצאה, בשעות 19:00-20:30.

מחירים והטבות ברישום מוקדם:

דמי הרישום לקורס - 720 ₪ לסמסטר אחד (12 הרצאות בכל סמסטר)
דמי הרישום לקורס השנתי - 1,440 ₪

הטבות ברישום מוקדם, לא יאוחר מה- 22.9.22:

לנרשמים לשני הסמסטרים

הנחה של 10%, ב-6 תשלומים ללא ריבית, והנחה של 15% בסיוורים החד-יומיים במהלך הקורס.

לנרשמים לסמסטר אחד

הנחה של 5%, ב-2 תשלומים ללא ריבית, והנחה של 10% בסיוורים החד-יומיים במהלך הסמסטר.

הנחה מיוחדת 100 ₪ - לנרשמים לקורס השנתי עבור כל אלה שהיו רשומים לתכנית ההרצאות תשפ"ב (מינימום לסמסטר מלא) ובלבד שההרשמה תתבצע עד ל 30.6.22.
הנחה זו תהיה בנוסף לכל ההטבות וההנחות שפורטו לעיל.

הרישום לקורס לאחר ה-22.9.22 הינו על בסיס מקום פנוי וללא הטבות לעיל. אין כפל הנחות.

ביטולים:

עד להרצאה השלישית בסמסטר הראשון:

הנרשמים מראש לשני הסמסטרים - יחויבו ב-25% בלבד מדמי ההשתתפות ששולמו.
הנרשמים לסמסטר אחד בלבד - יחויבו ב-50% מדמי ההשתתפות ששולמו.

החל מההרצאה הרביעית בסמסטר הראשון:

הנרשמים מראש לשני הסמסטרים - יחויבו ב-50% מדמי ההשתתפות ששולמו.
הנרשמים לסמסטר אחד בלבד - יחויבו במלוא דמי ההשתתפות בקורס.

במקרה של ביטול:

תתאפשר החלפת משתתף ללא דמי הביטול הנ"ל ובכפוף לתשלום בפועל של יתרת התשלום ע"י משתתף חלופי, או זכות להשתתפות חברים של המבטל להרצאות הנותרות כמתנה באמצעות כרטיסים.
פתיחת הקורס מותנית במינימום נרשמים. במקרה של ביטול מסיבה זו לא יחויב תשלום.